МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
Факультет економіки і підприємництва

Кафедра економіки

Допущено до захисту
“_____” _____ 2024 р.
Зав. кафедри, к.е.н., доцент
_____ **Алла ОСІПОВА**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОЛІЙНО-ПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Виконав – студент 2 курсу, групи 21 м-е
освітньої програми «Бізнес-економіка»
спеціальності 051 Економіка
Бурбела Володимир Сергійович

Науковий керівник – д.е.н., професор
Мудрак Руслан Петрович

Умань – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗІДЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ОЛІЙНО-ПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ТА УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОЛІЙНО-ПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз динаміки виробництва та розподілу насіння і плодів олійних культур в Україні

2.2. Аналіз обсягів та структури промислової переробки насіння і плодів олійних культур

2.3. Вплив євроінтеграції на розвиток та функціонування олійно-продуктового підкомплексу України

РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОЛІЙНО-ПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ВСТУП

Олійно-продуктовий підкомплекс аграрного сектору є важливою складовою економіки України, яка займає лідерські позиції у виробництві та експорті олійних культур, таких як соняшник, соя та ріпак. Попри високі обсяги виробництва та експортного потенціалу, галузь стикається з низкою проблем, зокрема, низькою ефективністю виробничих процесів, нестабільністю світових цін на сировину та недоліками у державному регулюванні, що вимагає відповідних наукових досліджень та розробки дієвих підходів для їх розв'язання. Актуальність теми зумовлена необхідністю підвищення конкуренто-спроможності продукції олійного підкомплексу та сприяння сталому економічному розвитку України.

Метою написання кваліфікаційної роботи магістра є аналіз ретроспективи і поточного стану олійно-продуктового підкомплексу аграрного сектору економіки України з метою пошуку резервів підвищення ефективності його функціонування та підвищення експортного потенціалу, що сприятиме зміцненню національної економіки.

Об'єктом дослідження є економічні, соціальні та екологічні аспекти виробництва, розподілу, обміну та споживання насіння олійних культур та продуктів їх переробки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та прикладні організаційно-економічні аспекти розвитку олійно-продуктового підкомплексу аграрного сектору економіки України.

Для досягнення мети роботи використовуються такі методи: порівняльний аналіз — для вивчення динаміки розвитку галузі та оцінки її ефективності; методи статистичного аналізу — для аналізу економічних показників і виробничих тенденцій; системний підхід — для визначення основних проблем і перспектив розвитку галузі; метод прогнозування — для розробки перспективних сценаріїв розвитку олійного підкомплексу.

Інформаційною базою дослідження виступають наукові праці вітчизняних авторів, статистичні дані, матеріали аграрних компаній, аналітичні звіти, статті та нормативно-правові акти.

РОЗІДЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ОЛІЙНО-ПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Агропромисловий олійно-продуктовий комплекс – це складна система, що об'єднує в собі сільськогосподарське виробництво олійних культур, їх переробку та виробництво широкого асортименту продуктів харчування та технічного призначення. Цей комплекс є невід'ємною частиною агропромислового комплексу в цілому і відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, стимулюванні економічного зростання та розвитку інших галузей промисловості [1].

Цикл життя олійно-продуктового комплексу починається з вирощування олійних культур на полях. Сюди входять роботи з підготовки ґрунту, посів насіння, догляд за рослинами та збирання врожаю. Після збирання, олійні культури транспортуються на переробні підприємства, де з них видобувають цінну олію та отримують побічні продукти, такі як шрот, який є цінним кормом для тварин. Отримана олія стає сировиною для виробництва різноманітних харчових продуктів, таких як рослинна олія, маргарин, майонез та інших, а також використовується в інших галузях промисловості.

Важливість олійно-продуктового комплексу для економіки та суспільства важко переоцінити. По-перше, він забезпечує населення необхідними рослинними оліями, які є важливим джерелом жирів у раціоні людини. По-друге, цей комплекс є одним з основних експортних секторів багатьох країн, приносячи значні валютні надходження. По-третє, він стимулює розвиток сільського господарства, сприяє впровадженню нових технологій та підвищенню ефективності виробництва. Крім того, підкомплекс забезпечує сировиною інші галузі промисловості, такі як харчова, фармацевтична, косметична та енергетична [2].

Олійно-жировий комплекс України є єдиним сектором аграрного виробництва, де, завдяки запровадженню економічних заходів регулювання

ринку, встановлено баланс економічних інтересів держави, сільськогосподарської та переробної сфер виробництва та внутрішнього споживача. Його важливість зумовлена високою експортною спроможністю продукції, значним внеском у ВВП та забезпеченням сировиною харчової та переробної промисловості [3].

Продукція олійних культур для сільськогосподарських підприємств є одним з основних джерел формування доходності, що дозволяє забезпечити їх ефективну діяльність. Виробництво олійних культур відіграє важливу роль у забезпеченні населення цінними продуктами харчування, галузі тваринництва – поживним кормом, переробної промисловості – сировиною. В умовах ринкової економіки для суб'єктів господарювання олійні культури виступають надійним джерелом грошових надходжень, їх насіння і продукти переробки конкурентоспроможні і користуються попитом на внутрішньому і світовому ринках. Україна – світовий лідер з переробки соняшнику і виробництва олії, а вітчизняна олійно-жирова галузь демонструє позитивну динаміку виробництва і розвитку навіть в кризовий період [4].

Олійно-продуктовий комплекс, незважаючи на свою важливість для економіки та продовольчої безпеки, стикається з низкою проблем, які вимагають системного вирішення. Серед найактуальніших можна виділити коливання світових цін на олійні культури та продукти їх переробки, що створює нестабільність для виробників. Недостатнє використання сучасних технологій у виробництві та переробці, а також зношеність основних фондів підприємств є додатковими факторами, що гальмують розвиток галузі [5].

Також однією з важливих проблем, що впливає на розвиток олійно-продуктового підкомплексу в Україні, є недотримання принципів сівозміни. Зокрема, значна частина агровиробників обирає інтенсивне вирощування соняшнику на одних і тих самих полях, що призводить до виснаження ґрунтів, зниження їхньої родючості та погіршення врожайності з кожним наступним роком. Постійне вирощування однієї культури не дозволяє ґрунту відновлюватися, сприяє поширенню шкідників і хвороб, що ще більше

ускладнює ведення сільського господарства. Проблема сівозміни зумовлена також економічними чинниками: висока рентабельність олійних культур стимулює аграріїв порушувати агротехнічні вимоги, аби отримати більше прибутку у короткостроковій перспективі. Натомість впровадження раціональної сівозміни, зокрема чергування соняшника з іншими культурами, могло б забезпечити стале відновлення ґрунтових ресурсів та підвищення довготривалої продуктивності аграрного сектору [6, 7].

Також вирощування олійних культур потребує інтенсивного використання добрив, що може призводити до деградації ґрунтів. Зокрема, соняшник має високі вимоги до живильних речовин, що, за відсутності відповідних технологій, призводить до виснаження ґрунтів. Це створює загрозу для стійкості виробництва у довгостроковій перспективі.

Кліматичні умови є одним із ключових чинників, що впливають на розвиток олійно-продуктового підкомплексу в Україні. Сприятливі кліматичні умови, зокрема чорноземні ґрунти та помірний клімат, створюють хороші передумови для вирощування олійних культур, таких як соняшник, ріпак та соя, які становлять основу галузі. Однак останніми роками спостерігаються значні коливання клімату: тривалі посухи, періоди екстремальної спеки або надмірні опади, які негативно впливають на врожайність. Зміни клімату не лише ускладнюють прогнозування обсягів виробництва, але й збільшують потребу у впровадженні нових агротехнологій для захисту посівів та оптимізації ресурсів. Це підкреслює необхідність адаптації до нових кліматичних викликів, що вимагає досліджень та інвестицій у стійкі методи ведення аграрного виробництва, зокрема використання засухостійких сортів і вдосконалення системи зрошування [8].

Варто відмітити, що на сьогоднішній день у нашій державі спостерігається спад виробництва ринку соняшникових культур та продуктів їх переробки (олії), що обумовлено, головним чином, загостренням економічної кризи та нестабільною політичною ситуацією, що склалася в Україні. Негативно також вплинула втрата посівних площ тимчасово окупованих територій [9].

Проте, незважаючи на існуючі проблеми, олійно-продуктовий комплекс має значний потенціал для розвитку. Зростаюча світова тенденція на рослинні олії, обумовлений здоровим харчуванням, створює сприятливі умови для збільшення виробництва. Впровадження сучасних технологій у вирощування, зберігання та переробку олійних культур дозволить підвищити врожайність, зменшити витрати виробництва та покращити якість продукції. Розширення асортименту продукції, що виробляється з олійних культур, та пошук нових ринків збуту також є важливими напрямками розвитку галузі. Інвестування в наукові дослідження та розробки нових сортів олійних культур, стійких до хвороб і шкідників, а також з покращеними харчовими властивостями, дозволить підви-щити конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку [10, 11].

Зростає попит на біопаливо, що стимулює виробництво біодизеля з олійних культур. Одночасно, все більше споживачів віддають перевагу органічним продуктам, що стимулює розвиток органічного виробництва олійних культур [12].

Використання олійних культур для виробництва біодизеля на практиці обмежено. Доцільність практичного його виробництва з олійних культур залежить від ціни на дизель та бензин, ціни на побічні продукти – шрот та гліцерин, а також напрямками використання олії з олійних культур. Таким чином, цей метод на основі основних олійних культур сьогодні є неконкурентоспроможним. Виходячи із принципу застосування в біоенергетичній галузі сировини, яка не є продуктом споживання, перспективними є використання залишків від виробництва насіння олійних культур: лушпиння від переробки соняшнику, соломи – після збирання сої та ріпаку [13].

Існує проблема відсутності власної переробки насіння ріпаку для виробництва біодизелю.

Адже існуючі переробні підприємства в Україні орієнтовані переважно на виробництво харчової олії та шроту, тоді як технології для переробки ріпаку на біодизель майже не впроваджуються.

Причинами є і недостатність державної підтримки у вигляді субсидій чи податкових пільг для стимулювання розвитку біопаливного сектору. Та відсутність чіткої законодавчої бази щодо стимулювання використання біодизелю на внутрішньому ринку також гальмує розвиток відповідної інфраструктури.

А через високий попит на ріпак у ЄС українські фермери орієнтуються на експорт необробленої сировини, що приносить менший економічний ефект порівняно з експортом готової продукції.

Таким чином, олійно-продуктовий комплекс перебуває на перехресті викликів та можливостей. Для успішного розвитку галузі необхідні спільні зусилля держави, виробників, науковців та міжнародних організацій.

Отже, олійно-продуктовий підкомплекс відіграє важливу роль у економіці нашої держави. Незважаючи на існуючі проблеми, він має значний потенціал розвитку, який може бути реалізований за умови подолання зазначених проблем. Вдосконалення інфраструктури, інвестиції в технології, сприятливе законодавство та екологічні інновації можуть зробити українську продукцію більш конкурентоспроможною та забезпечити стабільне економічне зростання країни в аграрному секторі.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ТА УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОЛІЙНО-ПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз динаміки виробництва та розподілу насіння і плодів олійних культур в Україні

Олійно-продуктовий підкомплекс аграрного сектору України є одним із провідних напрямів вітчизняного сільського господарства, що займає значну частку у загальному виробництві сільськогосподарської продукції. Найбільш поширеними олійними культурами, які вирощуються в Україні, є соняшник, соя та ріпак. За останні десятиліття обсяги їх виробництва зросли завдяки попиту на внутрішньому ринку, активній експортній діяльності та сприятливим кліматичним умовам для вирощування.

Детальніше проаналізуємо чисельні показники. Візьмемо статистичну інформацію по виробництву сільськогосподарських культур (господарства усіх категорій), а саме соняшнику, та занесемо дані в таблицю 2.1 [14-19].

Таблиця 2.1

Динаміка виробництва насіння соняшнику в Україні

Рік	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір насіння, тис. т
2010	4600	16	7360
2015	5400	20	10800
2020	6200	22	13640
2022	5000	20,5	10250
2023	5400	23	12420
2024	5600	22,5	12600

За 2024 рік — попередні оцінки (дані прогнозовані).

Середня урожайність демонструє позитивну тенденцію, збільшившись з 16 ц/га у 2010 році до 23 ц/га у 2023 році. Це стало можливим завдяки впровадженню сучасних технологій вирощування та адаптації нових гібридів. Водночас кліматичні зміни продовжують впливати на стабільність показників у різних регіонах.

Найбільше виробництво насіння (13,64 млн тонн) зафіксовано у 2020 році. Зниження у 2022 році до 10,25 млн тонн було пов’язане з війною та скороченням площ. У 2023–2024 роках очікується відновлення обсягів на рівні 12,6 млн тонн.

Розглянемо динаміку параметрів насіння соняшнику на графіках, що зображені на рис. 2.1-2.3.

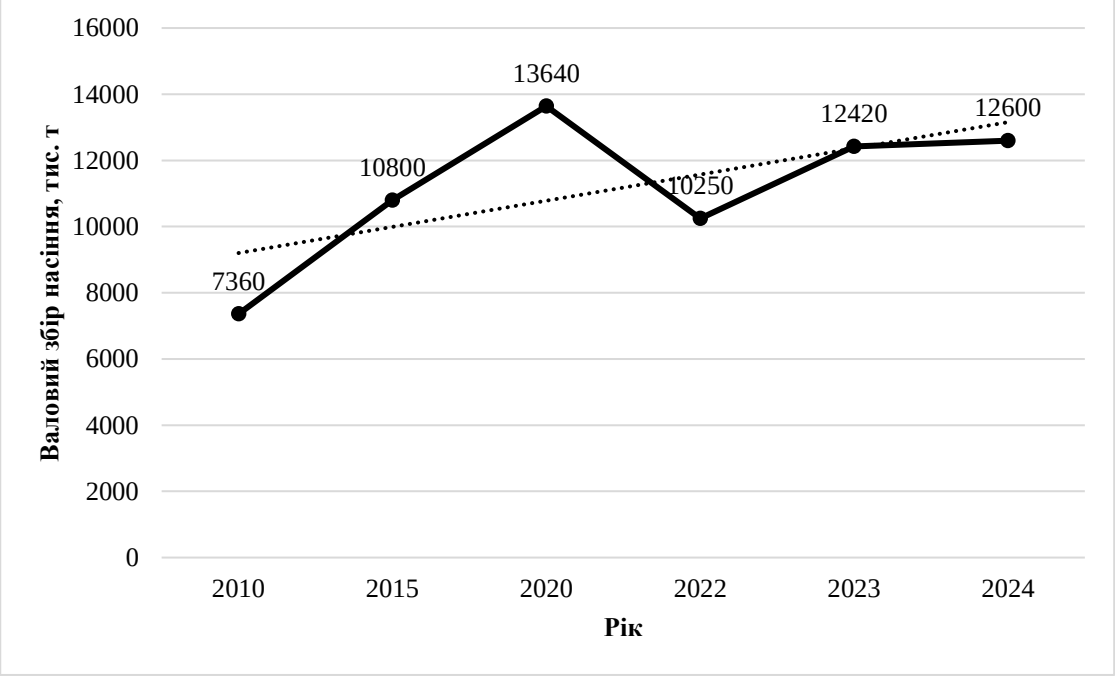

Рисунок 2.1 – Динаміка валового збору насіння соняшнику*

* побудовано автором за даним Державної служби статистики України

Графік показує, що з 2010 до 2020 року спостерігається стабільне зростання, яке досягло піку в 2020 році (13,64 млн тонн). Це пов'язано зі збільшенням площ посівів та покращенням урожайності.

У 2022 році відбулося значне зниження до 10,25 млн тонн, обумовлене скороченням посівних площ через війну та інші економічні фактори.

У 2023–2024 роках спостерігається відновлення виробництва, досягнувши прогнозних 12,6 млн тонн у 2024 році.

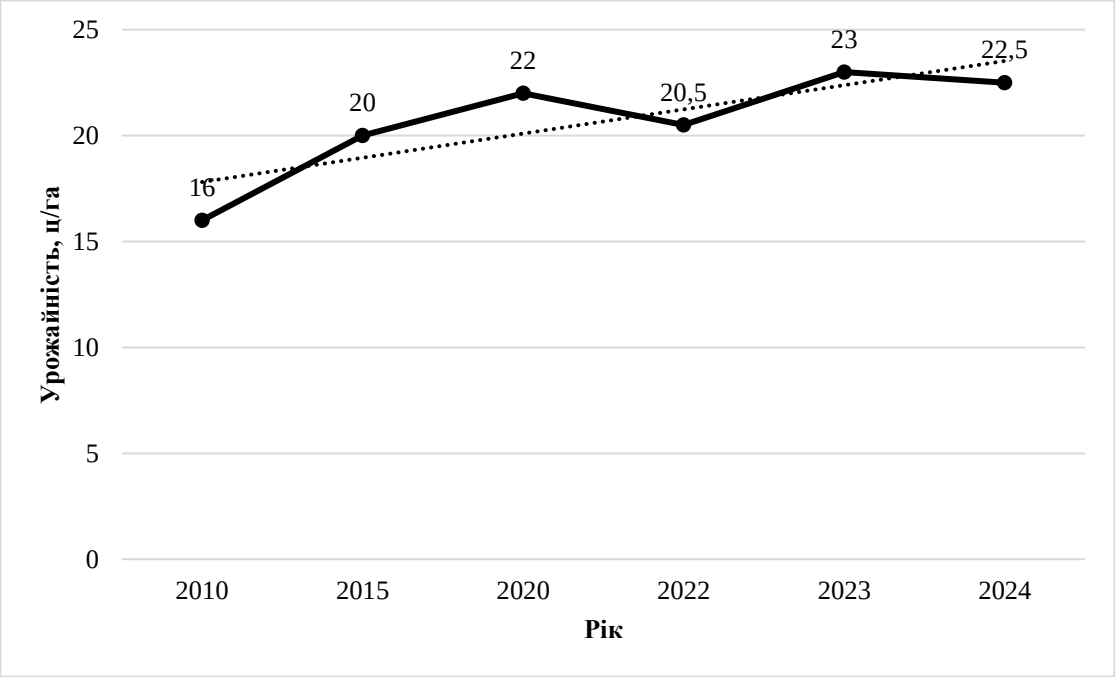

Рисунок 2.2 – Динаміка урожайності насіння соняшнику*

* побудовано автором за даним Державної служби статистики України

Урожайність зросла з 16,0 ц/га у 2010 році до 23,0 ц/га у 2023 році. Це є результатом впровадження сучасних агротехнологій та використання високопродуктивних гібридів.

Показник 2022 року (20,5 ц/га) знизився через несприятливі погодні умови та скорочення площ у високопродуктивних регіонах.

Прогноз на 2024 рік — 22,5 ц/га, що свідчить про стабілізацію після кризи.

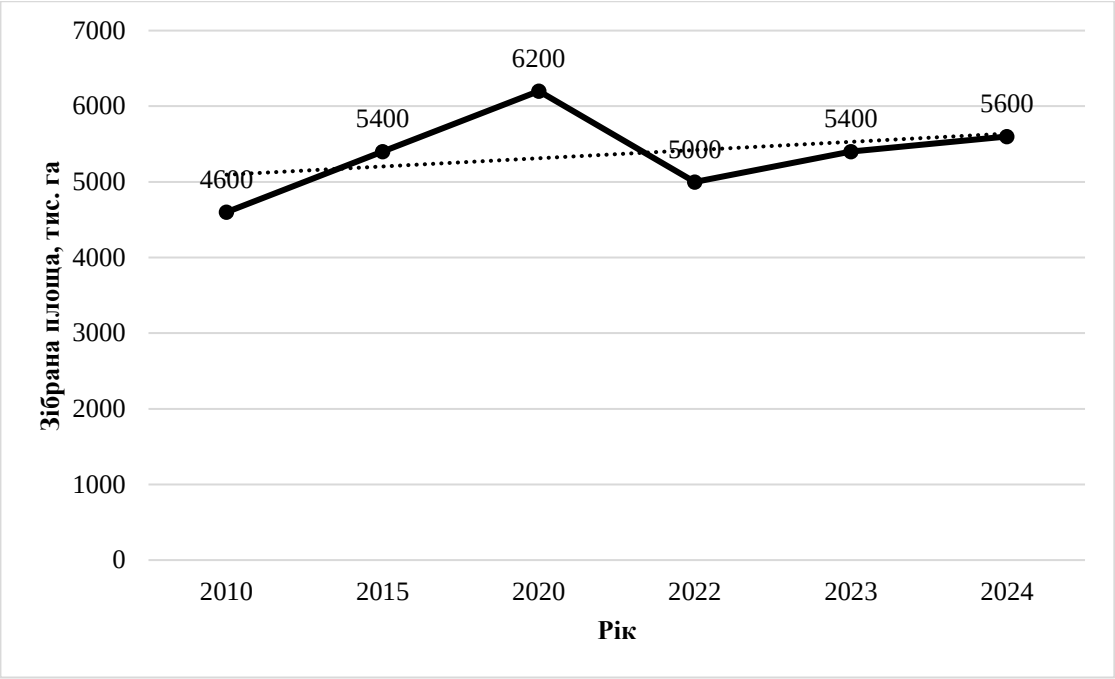

Рисунок 2.3 – Динаміка зібраної площі насіння соняшнику*

* побудовано автором за даним Державної служби статистики України

Аналізуючи динаміку, можна виділити розширення площ посівів. З 2010 до 2020 року зібрані площі під соняшником зросли на 35% (з 4,6 млн га до 6,2 млн га). Це було результатом підвищення економічної привабливості культури завдяки її високій рентабельності. У 2023 році площі стабілізувалися на рівні 5,4 млн га, а в 2024 році очікується їх подальше зростання до 5,6 млн га.

Проаналізуємо наступну сільськогосподарську культуру - сою, та занесемо дані в таблицю 2.2 [14-19].

Таблиця 2.2

Динаміка виробництва насіння сої в Україні

Рік	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір насіння, тис. т
1	2	3	4
2010	1200	18,6	2232
2015	2100	22,2	4662
2020	1400	25,4	3553

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4
2022	1000	29,3	2930
2023	1400	23,8	3330
2024	1450	24,5	3552

Найбільше зростання валового виробництва спостерігалося в 2015 році, що пов'язано із розширенням посівних площ і підвищенням урожайності.

У період з 2010 по 2015 рік площі під соєю зросли майже вдвічі, що пояснюється високим попитом на експортних ринках та популяризацією культури серед виробників.

Однак з 2020 року площі скоротилися через зміну кон'юнктури ринку та вплив військових дій, хоча поступове відновлення відзначається у 2022–2024 роках.

Урожайність поступово зростала, досягнувши піку в 2022 році (29,3 ц/га). Зростання параметра є результатом впровадження новітніх технологій, зокрема використання високоякісного насіння, агрохімії та точного землеробства. Але у 2023-2024 роках показник знизився.

Стабільність урожайності в 2022–2023 роках демонструє адаптивність виробників до складних умов.

Пікові значення валового виробництва зафіксовані в 2015 році (4,6 млн т), після чого цей показник значно коливався.

У 2020 році обсяги знизилися до 2930 тис. тонн, однак прогнозоване зростання до 3552 тис. тонн у 2024 році вказує на поступове відновлення галузі.

Розглянемо динаміку параметрів насіння сої на графіках, що зображені на рис. 2.4-2.6.

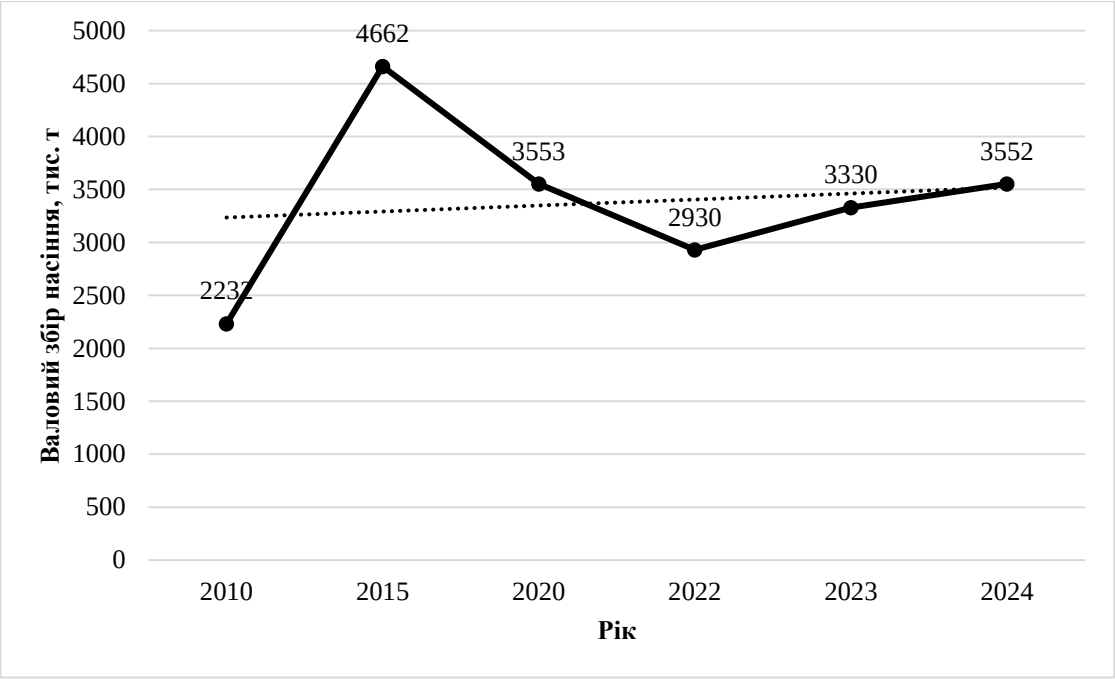

Рисунок 2.4 – Динаміка валового збору насіння сої*

* побудовано автором за даним Державної служби статистики України

У 2020 році є спад валового збору до 3553 тис. тонн, що, ймовірно, пов’язано з несприятливими погодними умовами чи змінами у структурі посівів.

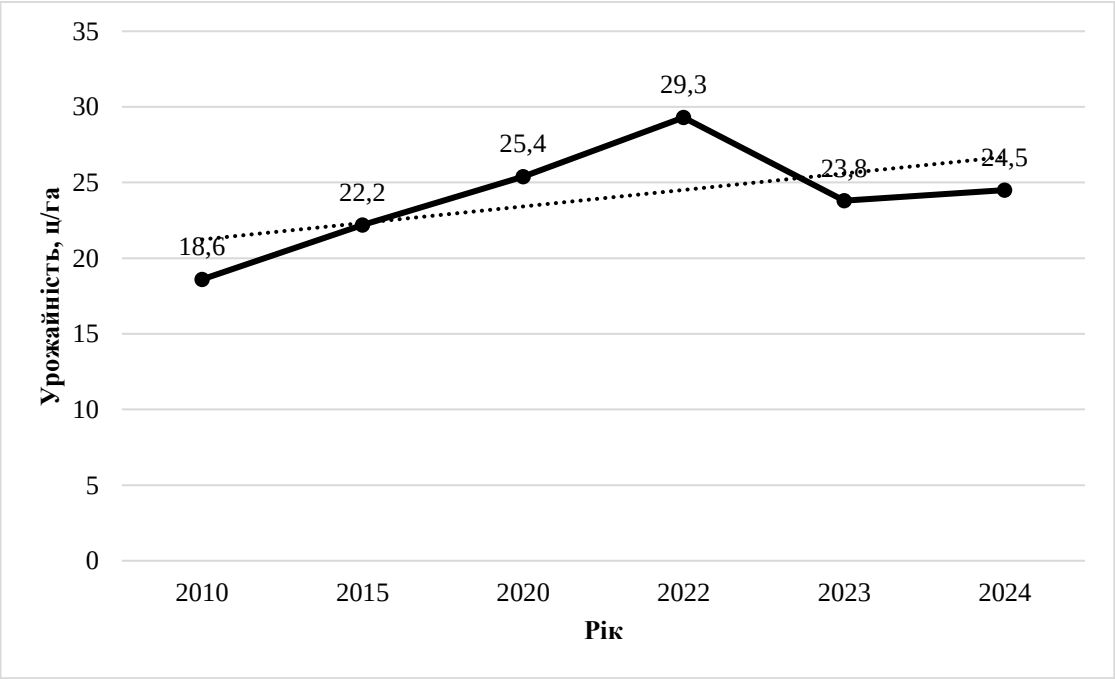

Рисунок 2.5 – Динаміка урожайності насіння сої*

* побудовано автором за даним Державної служби статистики України

Урожайність демонструє позитивну динаміку з 18,6 ц/га у 2010 році до прогнозованих 24,5 ц/га у 2024 році.

Невелике коливання між 2020 та 2022 роками свідчить про адаптацію аграрного сектору до змін у технологіях та кліматичних умовах.

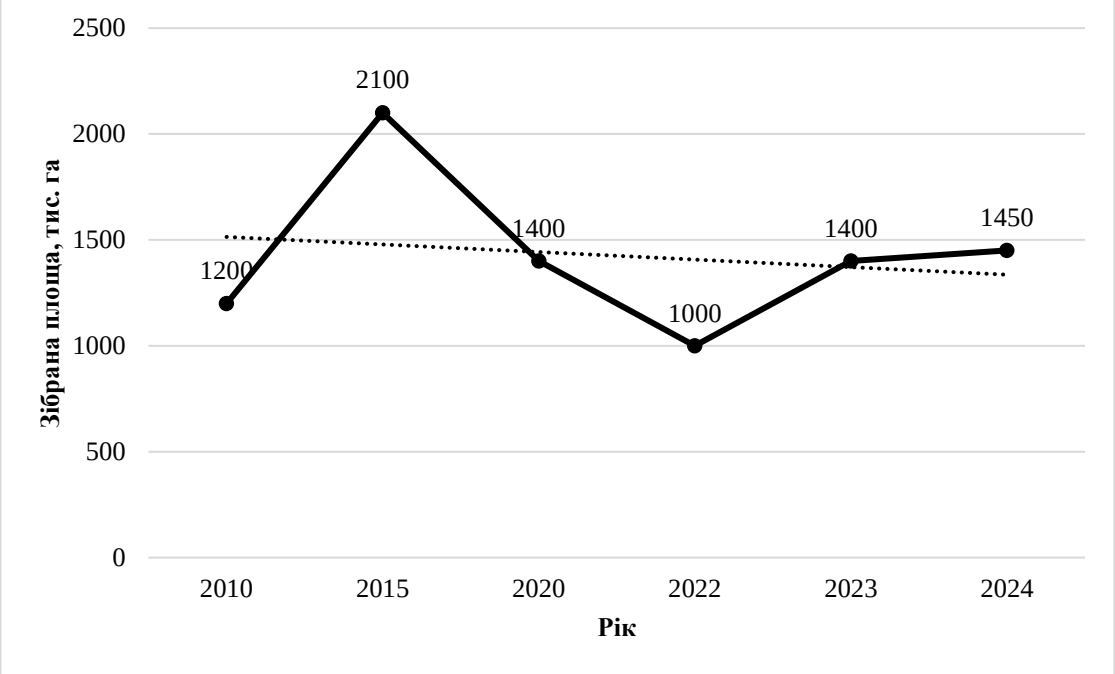

Рисунок 2.6 – Динаміка зібраної площі насіння сої*

* побудовано автором за даним Державної служби статистики України

Спостерігається коливання в обсягах зібраної площі сої.

Проаналізуємо останню культуру – ріпак озимий та кольза (ріпак ярий), та занесемо дані в таблицю 2.3 [14-19].

Таблиця 2.3

Динаміка виробництва насіння ріпаку озимого та ярого в Україні

Рік	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір насіння, тис. т
1	2	3	4

2010	758	22,1	1676

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4
2015	789	24,4	1926
2020	1122	27,9	3134
2022	1145	28,1	3215
2023	1202	33,7	4052
2024	1175	31,5	3700

За період 2010–2024 років площі, з яких збирають ріпак, стабільно зростали.

Урожайність збільшилась з 22,1 ц/га у 2010 році до 27,0 ц/га у 2024 році. Це все завдяки впровадженню інтенсивних технологій та вдосконалення агоротехніки.

Валовий збір ріпаку демонструє стійке зростання з 1676 тис. тонн у 2010 році до прогнозованих 37000 тис. тонн у 2024 році.

Розглянемо динаміку параметрів насіння ріпаку на графіках, що зображені на рис. 2.7-2.9.

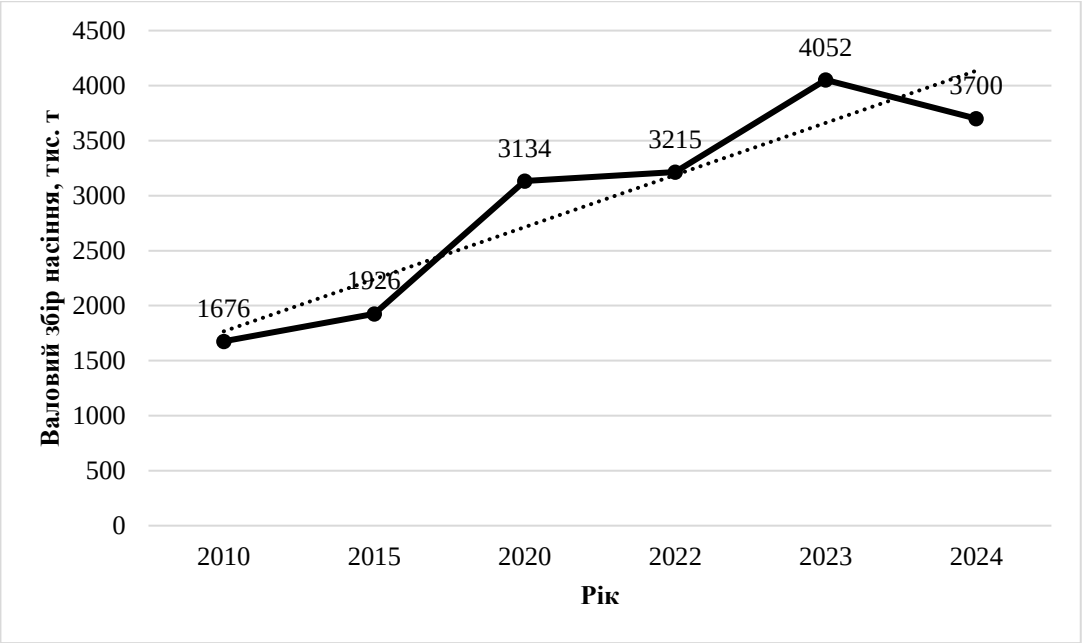

Рисунок 2.7 – Динаміка валового збору насіння ріпаку*

* побудовано автором за даним Державної служби статистики України

Зростання валового виробництва ріпаку озимого та кользи є очевидним. З 2010 року обсяг зріс більше ніж вдвічі до сьогодення, досягнувши максимуму в 2023 році (3700 тис. т).

Особливо немає спаду у 2022 не прослідковується, хоча і прогрес не сильний. У 2023 році цей показник зріс вдвічі порівняно з 2010 роком.

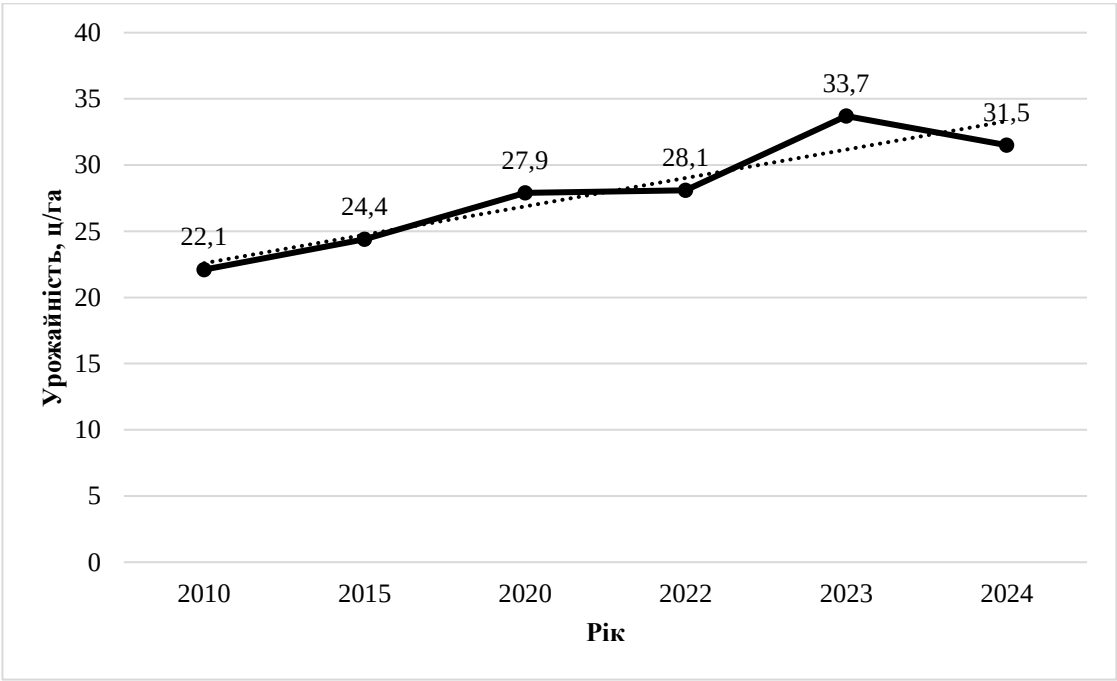

Рисунок 2.8 – Динаміка урожайності насіння ріпаку*

* побудовано автором за даним Державної служби статистики України

Урожайність демонструє стабільне зростання з 22,1 ц/га у 2010 році до 31,5 ц/га у 2024 році. Це свідчить про впровадження сучасних сортів.

Високі показники 2023 року (33,7 ц/га) свідчать про покращення агротехнологій, але є незначний спад у 2024 році через зменшення площі.

З 2010 по 2024 рік площі посіву ріпаку зросли на 55%. Особливо суттєве зростання відбулося у період 2020–2023 років, що свідчить про зростання інтересу до цієї культури, ще може бути пов’язане з підвищенням попиту на ріпакову олію та біопаливо на міжнародному ринку.

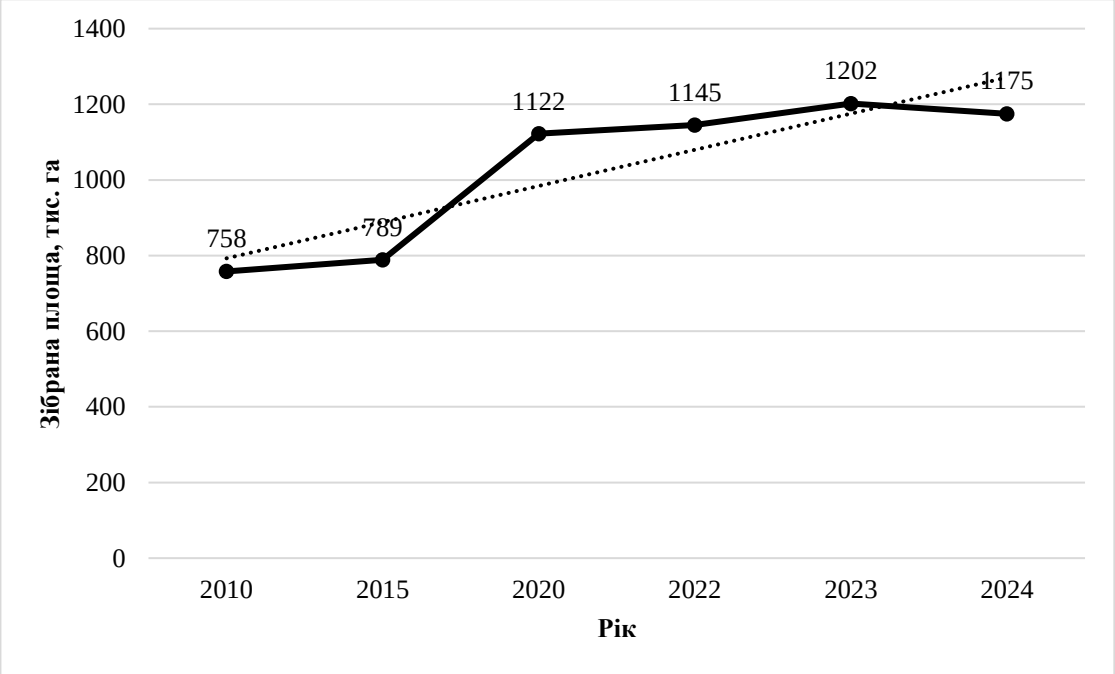

Рисунок 2.9 – Динаміка зібраної площі насіння ріпаку *

* побудовано автором за даним Державної служби статистики України

Зростання чисельних показників до 2020 року та його відновлення у 2023–2024 роках свідчать про потенціал українського сектору виробництва олійних культур.

Для забезпечення стійкого зростання потрібні заходи щодо оптимізації використання ресурсів, підвищення стійкості до змін клімату та розширення інновацій у виробництві. Також необхідне покращення регіональної диверсифікації вирощування, бо в різних областях різні площі посіву в залежності від кліматичних зон [20].

Прогноз розвитку галузі залишається позитивним завдяки стабільному попиту на соняшникову олію на світових ринках. Підвищення ефективності виробництва залежить від використання високопродуктивних гібридів та адаптивних технологій, впровадження агротехнічних заходів.

Соя є стратегічно важливою культурою для України, що активно використовується в агропромисловому комплексі для виробництва олії, шроту та кормів.

Ріпак озимий і кольза (ріпак ярий) є одними з ключових олійних культур нашої держави, які займають важливе місце у структурі сільськогосподарського виробництва. Аналіз динаміки їх виробництва за період 2010–2024 років дозволяє оцінити тенденції розвитку цієї галузі.

Однак збереження цих тенденцій потребує вирішення проблем логістики, особливо у регіонах, що постраждали від війни. Головною метою є забезпечення стабільності у виробництві та підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Україна займає лідируючі позиції у світі за виробництвом та експортом насіння олійних культур, таких як соняшник, ріпак та соя. Розподіл власновиробленої продукції між внутрішньою переробкою та експортом варіюється залежно від культури, ринкових умов і попиту на зовнішніх ринках.

Проаналізуємо власновироблене насіння.

Наша держава є одним з найбільших у світі виробників та експортерів соняшникової олії. За останніми даними, у 2023/24 маркетинговому році переробка насіння соняшнику на вітчизняних підприємствах сягнула 14,8 млн тонн, а виробництво соняшникової олії досягло 6,6 млн тонн. При цьому 6,2 млн тонн було експортовано (на 17% перевищує довоєнний рівень), що

свідчить про високий рівень експортної орієнтації кінцевої продукції (94% від виробленого обсягу олії). Соняшникове насіння майже не експортується, це зумовлено високими експортними митами на насіння соняшнику, що сприяють стимулюванню експорту продуктів із доданою вартістю (соняшникова олія, макуха) [21-22].

Хоча ріпак є переважно експортно орієнтованою культурою, у 2023 році частина врожаю ріпаку була спрямована на внутрішню переробку, що становить близько 22,3% від загального врожаю, або близько 1 млн тонн. Виробництво ріпакової олії досягло рекордних обсягів, більшість з яких, близько 430 тис. тонн, також експортується у вигляді готової продукції [23].

Переробка сої також демонструє стабільне зростання. У 2023 році перероблено 1,6 млн тонн соєвих бобів. Хоча більша частина сої традиційно експортується у вигляді сировини, збільшення обсягів внутрішньої переробки дозволяє нарощувати виробництво соєвої олії та шроту, які користуються попитом на зовнішніх ринках [23].

Також варто відмітити, що соя та ріпак експортується до країн ЄС (Німеччина, Франція), де він використовується для виробництва біодизеля.

Загалом аграрний сектор в умовах повномасштабної війни 2023 р. продемонстрував належну спроможність виробляти сільськогосподарську сировину та постачати харчові продукти на внутрішній та зовнішні ринки Більшість власновирощеного насіння олійних культур, особливо соняшнику, спрямовується на внутрішню переробку. Це дає можливість не тільки наситити внутрішній ринок, а й значно збільшити експорт продукції з високою доданою вартістю, особливо соняшникової та ріпакової олії, що підвищує конкурентоспроможність українського аграрного сектору на світовому ринку. Як результат відбувається зростання потужностей підприємств, які дозволяють переробляти більші обсяги олійної сировини [24].

Баланс між внутрішньою переробкою та експортом забезпечує як валютні надходження до бюджету, так і розвиток суміжних галузей економіки, зокрема харчової та енергетичної промисловості. А саме інтеграція екологічних

технологій і розширення асортименту продукції (наприклад, виробництво біовалива) можуть стати важливим кроком для подальшого розвитку галузі.

Україна залишається одним із провідних виробників та експортерів соняшнику у світі, що обумовлює значну роль цієї культури у формуванні аграрного сектору економіки. А виробництво олійних культур характеризується позитивною динамікою за останнє десятиліття, попри всі виклики.

2.2 Аналіз обсягів та структури промислової переробки насіння і плодів олійних культур

Промислова переробка олійних культур є ключовим компонентом аграрного сектору України, сприяючи виробництву продуктів із високою доданою вартістю, зокрема олії, шроту та макухи. Високий попит на ці продукти як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках зумовлює активне зростання потужностей переробної галузі.

У структурі переробки насіння олійних культур переважають наступні напрями:

Виробництво рослинної олії (соняшникова, ріпакова, соєва) – основний продукт переробки, який має як внутрішнє, так і експортне значення. Україна є світовим лідером з експорту соняшникової олії, частка якої у загальному обсязі виробленої олії перевищує 85%.

Також виробляють кормові добавки. Шрот (залишок після екстракції олії) є високобілковим продуктом, що використовується як корм для тварин. Макуха – це продукт пресування насіння, схожий за призначенням із шротом. Це – побічні продукти, які мають велике значення для тваринництва як кормові добавки. Адже, шрот з насіння сої та ріпаку активно експортується до країн ЄС, що сприяє диверсифікації українського експорту.

Також варто відмітити, що з рослинних олій виробляють маргарини, які використовуються у випічці, кулінарії та харчовій промисловості. Також отримують мастильні матеріали, емульгатори, а також компоненти для

виготовлення лакофарбових матеріалів. Їх екстракти та компоненти входять до складу косметичних засобів (креми, бальзами, мило) та лікарських препаратів. Ріпакова та соняшникова олія дедалі більше використовуються у виробництві біопалива завдяки своїм властивостям і високому виходу кінцевого продукту. На основі олійних культур виробляють соуси, майонези, соєве молоко та інші продукти харчування для вегетаріанців і людей із особливими дієтами.

Основними регіонами переробки залишаються підприємства Центральної та Південної України, де розташовані великі олійноекстракційні заводи. Зокрема, підприємство Kernel збільшило обсяги переробки на 20% у 2024 фінансовому році, досягнувши 2,24 млн тонн.

Відзначається тенденція до зростання частки переробки ріпаку та сої через підвищений попит на їхні продукти. Водночас експорт сировини (насіння соняшника) значно скоротився, що сприяло розвитку внутрішньої переробної галузі.

У 2023/24 маркетинговому році обсяги промислової переробки насіння олійних культур в Україні досягли рекордного рівня. З соняшнику, ріпаку та сої виготовляються олія та шрот, побудуємо та проаналізуємо таблицю 2.4 [21-23].

Таблиця 2.4

Обсяги промислової переробки насіння і плодів олійних культур

Культура	Обсяг переробки (млн. тонн)	Продукт	Обсяг виробництва (тис. тонн)
Соняшник	14,8	Олія	6600
		Макух	6200
Ріпак	1	Олія	400
		Макух	600
Соя	1,6	Олія	300
		Макух	1300

Було перероблено 17,4 млн тонн насіння основних олійних культур. Із них левова частина перепадає на соняшник. Виробництво соняшникової олії в 2023 році досягло 6,6 млн тонн, з яких 94% (приблизно 6,2 млн тонн) було експортовано. Побічні продукти (макуха та шрот - 6,2 млн тонн) також активно використовуються на внутрішньому ринку та експортуються як кормові добавки, також було виготовлено 400 тис. тонн паливних гранул

Наступний у рейтингу ріпак. Зібрано 4,5 млн тонн, з яких лише 22,3% (1 млн тонн) було перероблено в Україні. Решта — експортована у вигляді насіння. Ріпакова олія та шрот демонструють новий рекорд — 400 тис. тонн та 600 тис. тонн відповідно. Значна частина цієї продукції експортується до ЄС для виробництва біодизелю.

Внутрішня переробка сої склала 1,6 млн тонн у 2023 році. Основні продукти — соєва олія (300 тис. тонн) та соєвий шрот - 1,3 млн тонн шроту, що сприяло забезпеченню внутрішнього комбікормового ринку. Також велика частина була експортована переважно до Китаю та ЄС.

Структура переробки вказує на зосередженість на високорентабельній готовій продукції, яка переважно експортується. Це сприяє збільшенню доданої вартості в галузі, стабілізації роботи підприємств та зміцненню позицій України на міжнародних ринках.

Таким чином, аналіз стану промислової переробки насіння олійних культур в Україні свідчить про стабільне зростання цього сегмента агропромислового комплексу, що підтримується як зовнішнім попитом, так і внутрішніми ініціативами з модернізації виробництва. Також розширення тваринницького сектору вимагає більше кормових добавок, що стимулює виробництво шроту та макухи.

Вище було визначено, що Україна є одним із провідних світових виробників та експортерів рослинних олій, зокрема соняшникової. Однак, у сучасних умовах воєнного часу країна зіткнулася з низкою викликів, які включають і необхідність імпорту певних обсягів сировини для стабільного функціонування олійно-жирової галузі [25].

У 2023 році, згідно з даними Державної служби статистики України та галузевих організацій, імпорт соняшника, хоча і незначний у порівнянні з внутрішнім виробництвом, становив близько 120 тис. тонн. Основними постачальниками були сусідні країни, такі як Молдова та Болгарія, які забезпечили часткову компенсацію зниженого врожаю в деяких регіонах України. Адже є потреби у забезпеченні безперебійної роботи переробних підприємств.

У 2023 році імпорт ріпаку зріс через зростаючий попит на ріпакову олію як сировину для біодизеля в ЄС. Україна імпортувала близько 200 тис. тонн ріпаку, здебільшого з Польщі, Литви та інших країн ЄС. Це вигідно для України за рахунок попиту на продукцію з доданою вартістю для європейських ринків.

Для виробництва соєвої олії та шроту імпортовано 80 тис. тонн сої, основними постачальниками якої є країни Латинської Америки (Бразилія, Аргентина) та США. Це зв’язано з розвитком кормової промисловості.

Імпорт в останні роки зумовлений деякими факторами. Першочергово це обмежений доступ до експортної інфраструктури через війну змушує імпортерів компенсувати дефіцит сировини. Також імпорт стимулює зростання попиту на ріпакову олію для біопалива. Та і в загальному вигідні ціни на деякі культури на зовнішніх ринках дозволяють забезпечувати їх закупівлю навіть в умовах нестабільного валютного курсу [25].

Імпорт сировини для виробництва олії в Україні залишається незначним порівняно з обсягами власного виробництва. Проте забезпечення необхідних обсягів імпорту сприяє підтриманню стабільної роботи олійно-жирової галузі, навіть в умовах значних внутрішніх викликів.

2.3 Вплив євроінтеграції на розвиток та функціонування олійно-продуктовго підкомплексу України

Процес євроінтеграції України значно вплинув на функціонування олійно-продуктового підкомплексу, відкриваючи нові можливості для розвитку галузі, але водночас створюючи певні виклики. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році, український аграрний сектор отримав доступ до європейського ринку, одного з найбільших у світі [26].

Серед позитиву можна виділити, що ЄС став одним із головних імпортерів українських олійних культур та продуктів їхньої переробки, таких як соняшникова олія та шрот. За останні роки близько 30–40% експорту соняшникової олії спрямовується саме до країн ЄС. Це зумовлено високим попитом на українську продукцію завдяки її конкурентоспроможній ціні та відповідності стандартам якості. Серед ключових імпортерів – Нідерланди, Італія та Іспанія. Експорт ріпаку до ЄС також значно зріс, зокрема через підвищений попит на біопаливо. У 2023 році близько 80% усього українського ріпаку було реалізовано саме на європейських ринках [27].

Євроінтеграція стимулювала гармонізацію українських стандартів у сфері виробництва та переробки олійних культур з європейськими. Вимоги до екологічності продукції, впровадження систем контролю якості HACCP (систему управління безпечністю харчових продуктів) та відповідність фітосанітарним нормам допомогли покращити якість продукції, підвищити її додану вартість та збільшити доступ до міжнародних ринків.

Також ЄС виділив значні кошти на модернізацію аграрного сектору України. Зокрема, було запроваджено програми підтримки фермерів, що сприяло впровадженню сучасних технологій вирощування та переробки олійних культур.

Інтеграція з ринками ЄС стикається з низкою викликів, які впливають на її розвиток та вимагають ефективних рішень для забезпечення сталого зростання. Одним із таких є відкриття доступу до дешевшої та високоякісної продукції європейських виробників. Це створило додатковий тиск на українських фермерів, які повинні були адаптуватися до умов високої конкуренції.

Підвищення вимог до якості продукції та її екологічності стало викликом для багатьох українських виробників, які не завжди мали достатньо ресурсів для модернізації своїх підприємств. Це особливо стосується малих та середніх фермерських господарств.

Попри доступ до ринку ЄС, обмеженість транспортної інфраструктури, зокрема під час активних військових дій у 2022–2023 роках, значно ускладнювала експорт продукції. Уряди України та країн ЄС працювали над створенням "коридори солідарності" для забезпечення постачань олійних культур.

Європейські квоти на експорт олійних культур часто вичерпуються ще в першій половині року. Це обмежує потенційні обсяги поставок на європейський ринок, змушуючи українських експортерів шукати альтернативні ринки

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році торгівельні відносини між Україною та ЄС значно активізувалися. Олійно-продуктовий підкомплекс аграрного сектору став однією з галузей, яка отримала найбільші переваги від розширення співпраці.

Впровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС сприяло зниженню мит на аграрну продукцію, включаючи олійні культури та їх похідні. Це стимулювало зростання обсягів експорту і зробило українську продукцію більш конкурентоспроможною.

Проаналізуємо статистичну інформацію експорту та імпорту насіння і плодів олійних культур Україна-ЄС у грошовому еквіваленті. Розглянемо товарну структуру зовнішньої торгівлі з країнами ЄС та занесемо дані в таблицю 2.4 [28-29].

Таблиця 2.4

Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС

	2020 рік	2023 рік
Експорт	1254246,36267 тис.дол. США	1942759,67386 тис.дол. США
Імпорт	128356,62899 тис.дол. США	146179,98188 тис.дол. США

Після початку повномаштабного вторгнення бачимо приріст по показниках у грошовому еквіваленті. А саме експорт на 55%, імпорт – 13%. Також важливо відмітити що експорт переважає імпорт. А саме у 2020 на 900%, у 2023 – 1329%.

Збільшення експорту на 55% може означати, що країна змогла значно розширити свої ринки збуту насіння та плодів олійних культур. Це результат укладення торгових угод, покращення якості продукції, а також маркетингових зусиль для просування на зовнішні ринки. Це також може вказувати на те, що вітчизняне виробництво олійних культур зросло, забезпечуючи більший обсяг продукції для експорту.

Збільшення імпорту на 13% пов’язане з високим попитом на олійні культури на внутрішньому ринку. Це може бути результатом збільшення виробництва олії, а також зміни споживчих звичок (наприклад, вищий попит на рослинні олії в харчовій промисловості). Імпорт може зростати через недостатню внутрішню пропозицію деяких видів олійних культур, що призводить до залежності від імпортованих товарів для задоволення попиту.

Проаналізуємо статистичну інформацію по обсягах експорту та імпорту насіння і плодів олійних культур Україна-ЄС. Дані оформимо у таблицю 2.5 [30-31].

Таблиця 2.5

Обсяги експорту та імпорту з країнами ЄС (млн. тонн)

Культура	Експорт 2020	Експорт 2023	Імпорт 2020	Імпорт 2023
Соняшник	1,23	<0,5	<0,1	<0,1
Соя	2,4	1,6	<0,1	<0,1
Ріпак	2,7	3	<0,05	<0,05

Видно зменшення обсягів експорту соняшнику через пріоритетну переробку всередині країни та логістичні труднощі під час війни. Часткові дані свідчать про значні обсяги переробки на олію для експорту, залишаючи мінімальний сирий експорт. Соя переважно експортується у вигляді насіння до ЄС. А ріпак завдяки стабільному попиту на біопаливо. Імпорт був мінімальний і незначний, здебільшого для спеціальних сортів.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка включає Поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA), набула чинності у 2016 році. Цей документ створив нові можливості для розвитку аграрного сектору України, зокрема олійно-продуктового підкомплексу [32].

Угода передбачає скасування мит на більшість видів аграрної продукції, включаючи олійні культури та продукти їхньої переробки (соняшникова олія, шрот, ріпакова олія тощо). Встановлені квоти на безмитний експорт певних обсягів продукції, що дозволило Україні розширити доступ до ринку ЄС [33].

Україна взяла на себе зобов'язання адаптувати свої нормативні акти до стандартів ЄС у сферах санітарних, фітосанітарних норм та системи безпеки харчових продуктів. Це сприяло підвищенню якості української продукції та її відповідності вимогам європейських ринків [33].

Угода дозволяє поступове відкриття ринку для чутливих категорій товарів, зокрема через встановлення тарифних квот, що запобігає значному тиску з боку європейських виробників на українських фермерів [33].

Обмеження у вигляді квот на безмитний експорт залишаються основним бар’єром для нарощування поставок до ЄС. Наприклад, квоти на соняшникову олію часто вичерпуються в перші місяці року, що стримує експортні можливості. [33].

Лібералізація ринку стимулювала зростання внутрішньої переробки насіння соняшнику. У 2022/23 маркетинговому році Україна переробила близько 95% всього виробленого насіння соняшнику, значну частину якого експортували у вигляді олії та шроту.

DCFTA значно вплинула на функціонування олійно-продуктового підкомплексу України, сприяючи його інтеграції в європейський ринок та зміцненню позицій країни як провідного експортера олійних продуктів.

Підсумовуючи, євроінтеграція створила як можливості, так і виклики для українського олійного комплексу. Адаптація до нових умов, підтримка з боку держави та ЄС, а також впровадження інновацій допоможуть зміцнити позиції України на глобальному ринку.

РОЗДІЛ 3. СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОЛІЙНО-ПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Олійно-продуктовий підкомплекс України має значний потенціал для подальшого розвитку, однак його реалізація потребує подолання низки проблем.

Розглянемо перспективи галузі.

Світовий попит на рослинні олії та шрот стабільно зростає через тенденції здорового харчування та розвиток біоенергетики. Це створює нові можливості для збільшення експорту української продукції, тому потрібно продавати саме готову продукцію до країн ЄС, Китаю та Індії. Також можна укладати нові торговельні угод із країнами Африки, Азії та Латинської Америки. Висока якість української продукції та конкурентоспроможні ціни створюють передумови для розширення співпраці з країнами цих регіонів. Це сприятиме диверсифікації експорту.

Розширення внутрішньої переробки олійних культур, таких як соняшник, соя та ріпак, дозволить зменшити експорт необробленої сировини і збільшити частку продукції з високою доданою вартістю, зокрема олії, шроту та біодизелю. А будівництво сучасних підприємств з переробки ріпаку на біодизель відкриє нові ринки збуту, зокрема в Європейському Союзі [34].

Попит на органічні продукти у світі стимулює розширення площ під органічні олійні культури. Перехід до сталих практик, таких як використання органічних добрив, впровадження сівозмін та технологій точного землеробства, сприятиме збереженню ґрунтів і підвищенню екологічної безпеки виробництва. Впровадження сучасних агротехнологій та цифрових інструментів для моніторингу і управління виробничими процесами допоможе підвищити врожайність, знизити витрати та забезпечити сталість виробництва [35].

Використання відходів олійного виробництва варте уваги, адже побічні продукти, такі як шрот, макуха та лушпиння, мають значний потенціал для

використання у тваринництві та енергетиці. Наприклад можна впроваджувати виробництво паливних пелет із лушпиння соняшника.

Проаналізуємо ключові виклики та способи їх вирішення.

Зміна клімату впливає на врожайність олійних культур. Методами вирішення є впровадження засухостійких сортів та розвиток систем зрошення в південних регіонах. Наприклад можна створювати кластерів для спільного використання зрошувальної інфраструктури. У 2020 вже був проєкт у Миколаївській області, де було споруджено багато ставків та водосховищ [36].

Поступово відбувається виснаження ґрунтів через порушення сівозміни. Методом вирішення можуть бути: використання сидератів для відновлення родючості ґрунту. Кожна сидеральна культура має свої особливості. До прикладу, якщо стоїть завдання збагатити ґрунт азотом, відновити баланс мікроелементів і структурувати його, найкраще підійдуть бобові сидерати, такі як люпин, горох, люцерна, кінський біб, конюшина. Бобові створюють сприятливі умови для харчування бактеріям, що сприяє підвищенню мікробіологічної активності ґрунту та, відповідно, родючості. Збільшити вміст калію в ґрунті і пригнітити бур’яни допоможуть злакові сидерати, як озиме жито, овес. Джерелом фосфору і сірки є сидерати з родини капустяних як гірчиця біла, ріпак, олійна редька та свиріпа. Крім того, капустяні сидерати допоможуть позбутися небажаних бур’янів у посіві наступної культури, а озимий ріпак сприяє наповненню ґрунту гумусом. Ще один метод – це впровадження раціональної сівозміни із чергуванням культур. Тут також повинні бути державні програми підтримки агровиробників для впровадження сівозміни і якісний аналіз їх виконання. Адже основна проблема це несприятлива цінова політика на ринку продукції рослинництва та неефективність економічного механізму підтримки галузі, зокрема селекції і насінництва [37-38].

У нашій державі існує проблема недостатності переробних потужностей. Частина врожаю експортується у вигляді сировини. Так з кожним роком втрачається кошти, бо не використовується весь потенціал олійно-продуктового

підкомплексу. Потрібно стимулювання будівництва переробних підприємств через податкові пільги. Впровадження державної підтримки кооперативів також змінить ситуацію на ринку. Ще один метод вирішення - це державні гранти на будівництво заводів із виробництва біопалива, адже це майбутнє. В червні 2024 був підписаний закон про обов'язковість використання рідкого біопалива у галузі транспорту, тому власне виробництво як ніколи важливо [39-40].

Так як зараз у країні повномасштабна війна, обмеження експортної логістики це критична проблема. ЄС сприяє її вирішенню, але потрібно удосконалювати логістичні маршрути, зокрема "коридори солідарності", а саме розвивати транспортної інфраструктури, зокрема залізничні маршрути.

Також є недостатня підтримка інновацій. Важливе інвестування в наукові дослідження нових сортів олійних культур, хоча можливо це не на часі. Необхідно збільшити виробництво високоякісного насіння, стійкого до хвороб та шкідників. Цікавий напрямок – це створення аграрних інноваційних парків. Одним із перспективних проєктів є Volia Agri-Food Park, орієнтований на переробку сільськогосподарської продукції [41-42]. Серед новітніх технологій у сільському господарстві набирає популярності застосування агродронів і автоматизованих систем обробки полів. Використання агродронів в Україні стрімко розвивається, стаючи важливим інструментом для оптимізації агровиробництва. Станом на 2023 рік площі обробки дронами зросли, досягнувши понад 3 млн га, що забезпечує значну економію ресурсів: скорочення палива, води та викидів вуглецю. Агродрони активно застосовуються для внесення засобів захисту рослин, добрив, а також моніторингу стану посівів, що дозволяє підвищити врожайність і знизити витрати. Україна є одним із найбільших ринків агродронів у Європі, завдяки прогресивній законодавчій базі та активній участі компаній, таких як DroneUA (відома як дистриб'ютор роботехнічних рішень брендів XAG, EcoFlow та інші) [43-47].

Поліпшення логістичних шляхів та створення сучасних потужностей для зберігання продукції є важливим напрямом розвитку, що дозволить знизити втрати під час транспортування і зберігання, забезпечивши вищу якість продукції для внутрішнього споживання та експорту.

Створення сприятливих умов для залучення іноземних інвесторів, зокрема через податкові пільги та мінімізацію регуляторних бар'єрів, сприятиме модернізації виробничих потужностей і підвищенню ефективності галузі. Інвестиції в переробку олійних культур та розробку нових технологій забезпечать створення доданої вартості та розвиток внутрішнього ринку.

Проведення переговорів із Європейським Союзом щодо розширення безмитних квот для українських олійних культур та продуктів їхньої переробки є стратегічно важливим завданням. Гармонізація стандартів якості та адаптація до вимог ЄС дозволить забезпечити стабільний доступ до європейських ринків, що підвищить конкурентоспроможність української продукції. Запропоновані заходи сприятимуть розвитку олійно-продуктового підкомплексу України, забезпечуючи сталий економічний розвиток, підвищення конкурентоспроможності продукції на міжнародних ринках та зростання прибутковості аграрного сектору в цілому [48].

Важливо висвітлювати такі аспекти розвитку, тому можна організовувати навчальні програми для фермерів щодо сучасних методів ведення агробізнесу та адаптації до змін клімату та державного регулювання. Також можна створити ефективні механізми взаємодії між усіма учасниками агропродовольчого ланцюга.

Олійно-продуктовий підкомплекс України має значний потенціал для розвитку, зокрема завдяки інтеграції в світові ринки та впровадженню сучасних технологій. Реалізація запропонованих методів вирішення проблем сприятиме підвищенню ефективності галузі, зростанню її конкурентоспроможності та забезпеченню сталого економічного зростання України.

Україна має всі можливості для того, щоб залишатися лідером на світовому ринку в цьому напрямі. Подолання існуючих викликів через активну

підтримку держави, інвестиції в інфраструктуру, впровадження інновацій та розширення ринків збуту сприятиме сталому розвитку галузі та підвищенню її конкурентоспроможності на міжнародній арені. Однак зберігається потреба у диверсифікації внутрішнього споживання та розширенні переробних потужностей. Це дозволить збільшити частку продукції з високою доданою вартістю на внутрішньому ринку, що сприятиме підвищенню економічної стійкості галузі та зменшенню залежності від зовнішніх ринків [35].

Україна залишається лідером із виробництва та експорту соняшникової олії. Перспективи розвитку галузі пов’язані зі збільшенням переробних потужностей, розширенням внутрішнього споживання та орієнтацією на експорт продукції з доданою вартістю. Гарною перспективою для українського олійно-жирового комплексу є виробництво високоолеїнової сирої соняшникової олії [36].

Євроінтеграція надає унікальні можливості для подальшого розвитку українського олійно-продуктового підкомплексу. Важливими напрямами є диверсифікація ринків збуту через використання європейських торгових платформ та угод про вільну торгівлю, а також інвестиції у зелені технології, що відповідають європейським екологічним стандартам. Угода DCFTA створила передумови для подальшого зростання українського олійного сектору, проте для повного використання її потенціалу необхідно вести переговори з ЄС про збільшення квот на безмитний експорт [51].

Таким чином, промислова переробка олійних культур є стратегічним напрямком, який сприяє зростанню економіки, створенню робочих місць і збільшенню експортного потенціалу.

ВИСНОВКИ

Висновки дослідження підтверджують, що олійно-продуктовий підкомплекс аграрного сектору України є однією з ключових складових національної економіки. Його значення обумовлене високим попитом на продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, стабільним виробництвом основних олійних культур, а також значною часткою експорту в загальній структурі торгівлі. Завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам та прогресу у впровадженні сучасних агротехнологій, галузь демонструє стабільне зростання виробничих показників, зокрема посівних площ, урожайності та обсягів переробки.

Україна впевнено утримує позиції лідера у виробництві та експорті соняшникової олії, що є ключовим елементом олійно-продуктового підкомплексу. Разом із тим, такі культури, як ріпак і соя, мають значний потенціал, особливо у контексті інтеграції до європейських ринків. Виробництво біопалива та органічної продукції відкриває додаткові перспективи для розвитку галузі, зокрема в напрямку зеленої економіки та підвищення конкурентоспроможності.

Серед викликів, які стоять перед галуззю, виділяються логістичні труднощі, недостатність переробних потужностей, залежність від зовнішніх ринків і вплив кліматичних змін. Подолання цих проблем потребує комплексного підходу, що включає модернізацію інфраструктури, залучення інвестицій, диверсифікацію експортних напрямків і стимулювання внутрішнього споживання продукції.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності олійно-продуктового підкомплексу, зростанню його внеску у ВВП країни та зміцненню позицій України як провідного учасника світового аграрного ринку. Галузь має всі передумови для сталого розвитку, забезпечуючи економічну стабільність, екологічну відповідальність і інтеграцію до глобальних ринків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов, Ю. С., Новожилова Є. В., Білоус А. О. Сучасний стан та перспективи олійно-жирової галузі України. 2010. № 8(134). С. 50–53.
2. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, 17 М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
3. Пилявець В.М. ОЛІЙНО-ЖИРОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ. Збірник наукових праць ВНАУ. 2011. № 2(53), том 3. С. 88-92.
4. Ільків Л.А. Економічні аспекти виробництва соняшнику. «Молодий вчений». 2019. № 10 (74). С. 661–665.
5. Лазня В. Олієпродуктовий підкомплекс України: стан, проблеми, перспективи // Економіка України. – 1998. № 1. – С. 31-39.
6. Сівозміна: агрономічний та економічний аспекти. URL: https://superagronom.com/articles/358-sivozmina-agronomichniy-ta-ekonomichniy-aspekti
7. Цицюра Я. Г. Сівозміни в сучасному землеробстві: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Вінниця: ВНАУ, 2014. 37с. URL: http://socrates.vsau.org/b04213/html/cards/getfile.php/7572.pdf
8. Казанджі А. В. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Випуск 19. С. 165-170.
9. Меліх О. О., Пасменко Н. В. Сучасний стан та напрями розвитку ринку соняшникової олії в Україні. Економіка харчової промисловості. 2015. Т. 7, Вип. 3. С. 15-20.

10. Страшинська Л. В. Основні тенденції та стратегічні пріоритети розвитку світового ринку олії. АгроСвіт. 2007. № 11. С. 12–17.

11. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, 17 М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

12. Калетник Г.М. Розвиток ринку біопалив в Україні: [моногр.] / Г.М. Калетник. – К.: Аграрна наука, 2008. – 464 с.

13. Чехова І. В. НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР В БІОЕНЕРГЕТИЧНІЙ ГАЛУЗІ. Науково-технічний бюлетень Інституту олійних культур НААН. 2014. № 21. С. 172-179. URL: http://bulletin.imk.zp.ua/pdf/2014/21/Chekhova_21.pdf

14. Виробництво сільськогосподарських культур за категоріями господарств у 2010 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua

15. Виробництво сільськогосподарських культур за категоріями господарств у 2015 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua

16. Виробництво сільськогосподарських культур за категоріями господарств у 2020 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua

17. Виробництво сільськогосподарських культур за категоріями господарств у 2022 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua

18. Виробництво сільськогосподарських культур за категоріями господарств у 2023 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua

19. Виробництво сільськогосподарських культур за категоріями господарств у 2024 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua

20. Гарбар В.А. Вплив галузевих особливостей на формування ринку олійно-жирової продукції в Україні. Економіка та управління національним господарством. МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/18.pdf.

21. Україна встановила рекорд із переробки олійних культур у 2023/2024 МР. URL: https://ukragroconsult.com/news/ukrayina-vstanovyla-rekord-iz-pererobky-olijnyh-kulytur-u-2023-24-mr/

22. Про загальні збори учасників асоціації «Укроліяпром». URL: https://ukroilprom.org.ua/news/pro-zagalni-zbory-uchasnykiv-asotsiatsiy-ukroliyaprom-302/

23. Підсумки сезону: Україна встановила рекорд із переробки олійних культур. URL: https://agroportal.ua/news/ukraina/pidsumki-sezonu-ukrajina-vstanovila-rekord-pererobki-oliynih-kultur

24. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarnyy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta

25. Антонюк П.О., Антонюк О.П., Ступницька Т.М., Баранюк Х.О. Аналіз динаміки та структури імпорту агропродовольчої продукції // Економіка харчової промисловості. 2022. Т.14, вип. 1. С. 15-24.

26. Ключові переваги євроінтеграції: ефективне державне управління та доступ до ринків, – Ольга Стефанішина. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/kliuchovi-perevahy-ievrointehratsii-efektyvne-derzhavne-upravlinnia-ta-dostup-do-rynkiv-olha-stefanishyna

27. Ганзюк С. М. Якубович Т. О. ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ. Економічний простір 2020. №160. С. 18-22. URL: https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/648/630

28. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС URL:https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt_ES/ztt_es_u/arh_ztt_es_2024_u.html

29. Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt_ES/tsztt_ES_u/arh_tsztt_es_2024_u.html

30. Карамушка О. М. Мороз С. І. АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ ТА ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2018. №10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/43.pdf

31. Тур О. В. Побережна М. П. ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ НА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2019. №12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/67.pdf

32. HACCP Principles & Application Guidelines. URL: https://www.fda.gov/food/hazard-analysis-critical-control-point-haccp/haccp-principles-application-guidelines

33. Що необхідно знати про HACCP? URL: https://dpsscn.gov.ua/bezpechnist-kharchovykh-produktiv-ta-veterynariia/haccp/shcho-potribno-znaty-pro-haccp.html

34. Субота, М. В. Пріоритети розвитку функціональних стратегій олійножирових підприємств / М. В. Субота // Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку підприємств харчової промисловості. Національний університет харчових технологій , 2015. – С. 39–41.

35. Основні тенденції розвитку ринку олійних культур в Україні / І. В. Чехова, С. А. Чехов // Продуктивність агропромислового виробництва. економічні науки. - 2014. - № 25. - С. 71-78. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2014_25_14

36. СТРАТЕГІЯ розвитку Миколаївської області на період до 2027 року включно. ЗАТВЕРДЖЕНО Рішення обласної ради 23 грудня 2020 року № 2.

37. ТОП-9 найпоширеніших сидератів в Україні: переваги та недоліки. URL: https://superagronom.com/articles/667-top-9-nayposhirenishih-siderativ-v-ukrayini-perevagi-ta-nedoliki

38. КОНЦЕПЦІЯ Державної програми створення сприятливих умов для стабілізації та розвитку рослинництва на 2005 — 2010 роки URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/10285921

39. Довгаль, О. В. Стан і перспективи розвитку олійно-продуктового підкомплексу АПК України [Текст] / Олена Валерії вна Довгаль // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 1. – С. 359–370.

40. Закон України. Про внесення змін до деяких законів України щодо обов'язковості використання рідкого біопалива (біокомпонентів) у галузі транспорту. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2024, № 38, ст.245) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3769-20#Text

41. Volia Agri-food Park Vinnytsia URL: https://www.volia-agrifood.com/vafp/vinnytsia

42. Глибоку агропереробку розвиватимуть у сучасних індустріальних парках. URL: https://ukragroconsult.com/news/glyboku-agropererobku-rozvyvatymuty-u-suchasnyh-industrialynyh-parkah/

43. Дрони в агро: активність ринку залишиться сталою, але є особливості. URL: https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/droni-v-agro-aktivnist-rinku-zalishitsya-staloyu-ale-ye-osoblivosti

44. "Агродрони VS Класика: результати дослідницького полігону" - підсумки онлайн-конференції. URL: https://drone.ua/blogs/news/agrodrones-vs-classic-the-results-of-the-research-field-results-of-the-online-conference

45. Використання агродронів в агробізнесі України. URL: https://nubip.edu.ua/node/147577

46. Робототехніка, дрони-обприскувачі та ресурсоощадливість: в агросезоні 2023 тренд на інновації зростатиме. URL: https://drone.ua/blogs/news/robototehnika-dronyi-opryiskivateli-i-resursosberegaemost-v-agrosezone-2023-trend-na-innovatsii-budet-rasti

47. Україна є найбільшим ринком використання агродронів у Європі. URL: https://agrotimes.ua/tehnika/ukrayina-ye-najbilshym-rynkom-vykorystannya-agrodroniv-u-yevropi/

48. Торгівля вільна, але не до кінця: що зміниться для українського агроекспорту до ЄС. URL: https://ces.org.ua/changes_agro_eu/

49. Никитюк О. В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ. Ефективна економіка 2012. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1679

50. Ірина ВЛАСЕНКО Тетяна СЕМКО ОЛІЙНО-ЖИРОВА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ. Ринкові дослідження. 2019. №3. С. 50-59

51. Зона вільної торгівлі. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/trade/free-area/quotas/